

MAKTABGACHA TA'LIM MUASSALARIDA ESTETIK TARBIYANING VAZIFASI

Abdullayev Abduqayum Abdulxayevich

Toshkent viloyati Chirchiq davlat pedagogika instituti

Maktabgacha ta'lim kafedrası mudiri dotsent

***Rezyume:** Bugungi kunda ta'limda amalga oshirilayotgan islohatlar maktabgacha ta'lim tizimini ham chetlab o'tmadi. Maktabgacha ta'lim tizimiga yangicha yondashuv asosida noan'anaviy darslarni tashkil etishning mazmun-mohiyati, bog'cha yoshidagi bolalar tarbiyasiga e'tibor shuning jumlasidan. Yuqoridagilardan kelib chiqib maqolada maktabgacha ta'lim muassalarida estetik tarbiyaning mazmuni tahlil qilingan.*

***Tayanch so'zlar:** maktabgacha ta'lim, estetik tarbiya, estetik taraqqiyot, shaxsning estetik ongi, estetik idrok.*

Maktabgacha ta'lim muassasasi uzluksiz ta'limning birinchi qadami bo'libgina qolmay, balki faol, ijodkor va ma'naviy jihatdan boy shaxsni shakllantiruvchi ilk pog'ona hamdir. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 30 sentyabrdagi "Maktabgacha ta'lim tizimi boshqaruvini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoni hamda "O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim vazirligi faoliyatini tashkil etish to'g'risida"gi Qarori bunga dalildir. Maktabgacha ta'lim muassasa (MTM)larida ta'lim-tarbiya jarayonini yuqori saviyada tashkil etish tarbiyalanuvchilarga ta'limning keyingi bosqichlarida qiynalmasdan davom ettirishga imkoniyatlar yaratadi. Ta'lim samaradorligini ta'minlovchi asosiy shartlardan biri – bolalarning ingliz tiliga ijobiy munosabatini rag'batlantirish va turli xildagi ta'lim vositalaridan foydalanish hisoblanadi. Bu vositalar ichida pedagogik texnologiyaning muhim tarkibiy qismi hisoblangan didaktik o'yinlar asosiy o'rin tutadi. Shuningdek, dars samaradorligini ta'minlashda ta'lim vositalaridan foydalanish, darslarda

muammoli vaziyatlarni vujudga keltirishga xizmat qiluvchi va texnologik xarakterdagi didaktik o‘yinlarning imkoniyatlari beqiyosdir.

San‘at va hayot go‘zalligi bilan tanishtirib borish, hissini tarbiyalab qolmay, shu bilan bir birida uning xayol va fantaziyasini ham rivojlantiradi. Bolalarni go‘zallikka oshno qilish ularda hayotiy voqealarni turri tushunish, olijanob his-tuyg‘ularni va intilishlarni shakllantirishga yordam beradi. Bolalarda go‘zallikni idrok qilishni tarbiyalash orqali ularda boshqa kishilarning kechinmalarini xis eta bilish, kishilarning xursandchiliklariga sherik bo‘lish, qayg‘usini birga baham kurish kabi xususiyatlar tarkib toptiriladi [4, 75].

Estetik taraqqiyot shaxsning estetik ongi, munosabati va estetik faoliyatining shakllanishi va takomillashuvida o‘zoro talab etadigan jarayondir. Shaxsning estetik taraqqiyoti ijtimoiy-tarixiy va estetik tajribani ijodiy o‘zlashtirish natijasida yuzaga keladi. Bu har xil yo‘llar va shakllar orqali amalga oshiriladi. Shaxsning estetik jihatdan rivojlanishida ma‘lum maqsadga qaratilgan ta‘lim va tarbiya hal etuvchi rol o‘ynaydi.

Estetik ehtiyoj-kishi borliqni, badiiy faoliyatni uning har xil ko‘rinishlarida estetik idrok etishga undovchi subyektiv omildir. Estetik ehtiyoj guzallik turrisidagi fanning rivojlanish qonuniyatlarini yanada chuquroq o‘rganishga undaydi [2].

Estetik qiziishq shaxsni san‘at asarlarini, tevarak-atrofdagi borliqni estetik idrok etishga va estetik faoliyatga yunaltiradi. Estetik qiziqish estetik ehtiyojni yuzaga keltiradi. “Estetik tarbiya” tushunchasi bilan bir qatorda “badiiy tarbiya” tushunchasi ham mavjuddir [1].

Badiiy tarbiya san‘at asarlari orqali tarbiyalashdir. U shaxsda san‘at asarlarining shakl va mazmunini estetik idrok etishni rivojlantirish, badiiy didni shakllantirish va san‘atning ma‘lum turlari buyicha ijodiy faoliyatni, ijrochilik qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgandir. Uning natijasi fiksing paydo bulishida, uni amaliy faoliyatda qo‘llashda, o‘z bilim va taassurotlarini qo‘sha bilishda, histuyg‘ulari va fikrlarini samimiyat bilan ifodalashda namoyon bo‘ladi.

Estetika tabiatdagi, jamiyatdagi moddiy va ma'naviy madaniyat buyumlarida aks etgan, shuningdek estetik ongning paydo bulishi, rivojlanishi va vazifasi to'g'risidagi qonuniyatlarni, obyektiv borliqni estetik bilishning muhim usullaridan biridir. Go'zallik bilan uchrashish kishida estetik his, ruhiy hayajon, begaraz quvonch uygotadi.

Estetik xisda idrok etilayotgan voqelikka nisbatan xudbinlik oxangi, shaxsiy manfaat nuqtai nazaridan garazli qarashlar bo'lmaydi. N.G. Chernishevskiy bu to'g'rida shunday yozadi: «Kishidagi go'zallik hosil qilgan sezgi, odam eng yaqin kishisi bilan uchrashganda paydo bo'ladigan porloq quvonchga o'xshaydi. Biz go'zallikni beqiyos sevamiz, undan eng yaqin kishimizni uchratganda quvongandek завкланиб quvonamiz». Go'zallik insoniyatning butun tarixiy taraqqiyoti davomida yaratiladi va madaniy-tarixiy tajribaning bir qismini tashkil etadi. Uning mavjudligi, obyektivligi yosh avlodga estetik tajribani sistemali ravishda singdirish va shu orqali ularning estetik tomondan taraqqiy etishini ta'minlaydigan estetik tarbiya nazariyasining faol usullarini ishlab chikishga yo'naltiradi. Bunda tarbiya va ta'lim jamiyatning estetik madaniyatini o'zlashtirishning asosiy vositasi xisoblanadi. Estetik va ahloqiy tarbiyaning o'zaro bogliqligi shundaki, kishining go'zallikni idrok etishdan uvonishi uning boshqa kishilarga yaxshilik qilganidan xursand bo'lishiga o'xshab ketadi [6].

Aksincha, go'zallikni ko'ra bilmaslik, undan zavqlanmaslik yomon ishlarni qilishga olib keladi [5]. San'atning tarbiyaviy kuchi shundaki, u odamni hayotdagi voqealarni, hodisalarni chuqur his-hayajon bilan idrok etishga majbur etadi. Estetik tarbiy mehnat tarbiyasi bilan chambarchas bogliqdir. Mehnat faoliyati bolalarni quvontiradi, ular bironta foydali ishni bajarayotib kerakli narsani yasayotib, o'zlarining kuch va imkoniyatlari o'sib borayotganini sezadilar. «Go'zallik quvonchisiz mehnat quvonchi bo'lmaydi,- deb yozgan edi V. A. Suxomlinskiy,- ammo bo'larda go'zallik bola ega bo'layotgan narsa emas, balki birinchi navbatda u yaratayotgan narsadir. Mehnat quvonchi - bu turmush quvonchidir». Agar inson estetik jihatdan tarbiyalangan bo'lsa, u xar qanday qiyin ishda ham go'zallikni ko'ra oladi va uni yaxshi, zo'r shavq-zavq bilan bajaradi. San'at uzining hissiy

ta'sir kuchi bilan kishining faqat hissini emas, fikr va irodasini ham maftun etadi, uning tarbiyalovchi roli ham mana shunda namoyon bo'ladi, shuning uchun u estetik tarbiyaning mazmuni va vositasi xisoblanadi.

Estetik tarbiya axloqiy, aloqiy, mehnat va jismoniy tarbiyabilan chambarchas bog'liqdir. Estetik va ahloqiy tarbiyaning o'zaro bog'liqligi shundaki, kishining go'zallikni idrok etishdan quvonishi uning boshqa kishilarga yaxshilik qilganidan xursand bo'lishiga o'xshab ketadi. Aksincha, go'zallikni ko'ra bilmaslik, undan zavqlanmaslik yomon ishlarni qilishga olib keladi. San'atning tarbiyaviy kuchi shundaki, u odamni hayotdagi voqealarni, hodisalarni chuqur hishayajon bilan idrok etishga majbur etadi.

Estetik tarbiy mehnat tarbiyasi bilan chambarchas bog'liqdir. Mehnat faoliyati bolalarni quvontiradi, ular bironta foydali ishni bajarayotib kerakli narsani yasayotib, o'zlarining kuch va imkoniyatlari o'sib borayotganini sezadilar. «Go'zallik quvonchisiz mehnat quvonchi bo'lmaydi,- deb yozgan edi V.A. Suxomlinskiy,- ammo bularda guzallik bola ega bo'layotgan narsa emas, balki birinchi navbatda u yaratayotgan narsadir. Mehnat quvonchi-bu turmush quvonchidir».

Agar inson estetik jihatdan tarbiyalangan bo'lsa, u har qanday qiyin ishda ham go'zallikni ko'ra oladi va uni yaxshi bajaradi. Estetik va jismoniy tarbiya o'rtasida mustahkam bog'lanish bor. Kishining mustahkamligi, jismoniy kamolotisiz uning go'zalligini tasavvur etib bo'lmaydi. Uning chiroyli gavda tuzilishi, harakatlarni chiroyli bajarishi, musiqa ostida chiroyli xarakterlar qilishi va xokazolar shular jumlasiga kiradi [3].

Ko'pchilik pedagog va psixologlarning tadqiqot ishlari bolalarning ijodiy faoliyatlari, hissiyotlari, estetik tasavvurlarining o'ziga xos xususiyatini va ulardagi estetik tasavvur va hissiyotlarning qanday rivojlanishini ochib bergan. Bu tekshirishlar bolalardagi estetik tasavvur va hissiyotlarni rivojlantirishni ulardagi ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish bilan birga qo'shib olish borish kerak [7], degan xulosaga olib keldi. Estetik tasavvurning o'ziga xosligi shundaki, idrokning boshsa turlariga qaraganda narsalarni his qilish shakli «ko'rinadigan» va «eshitiladigan»

narsalar butunlay boshqa mazmun kasb etadi. Oddiy idrok qilishda narsalarning ko‘rinishi, ohangdorligi unchalik muhim bulmay, balki uning ahamiyati muhimdir. Estetik idrok qilishda sa eng muhimi idrok qilayotgan narsaning obrazi, uning ifodali tomonlarini, nozik ranglarini ko‘ra bilish talab qilinadi. Shuning uchun estetik tarbiya yuqori darajadagi sensor madaniyatni, kuzatuvchanlikning rivojlangan bo‘lishini talab etadi. Kishi narsa va hodisalarga go‘zallik mezoniga asoslangan holda, alohida qadr-qiyamat bilan yondoshgandagina estetik kechinmalar paydo buladi. Estetik hislar fikrlash bilan bevosita bog‘liqdir.

Estetik kechinmalarda hap doim xayol ishtirok etadi, bu siz guzallikni idrok etish ham, ijodiy faoliyatni rivojlantirish ham mumkin emas. Xayol faoliyat jarayonida shakllanadi. O‘yin, rasm chizish, ertaklarni eshitish xayolning ishlashini talab etadi. Dastlabki va xayol faoliyat jarayonida narsalar bilan ta’sir etish natijasida yuzaga keladi. Keyingi bosqichlarda esa ijodiy faollikning tashqi shakllaridan sekin-asta fikrlashga utadi. Bola rayem chizganda yoki uynaganda obrazni tasvirlashdan yoki ifodalashdan oldin shu obrazni xayolida yaratadi. Badiiy asarlarni idrok qilganda ham xuddi shunga uxshash voqea yuz beradiki, bolalar asardagi qahramonlarga xayolan qo‘shilib, ularning xatti-x,arakatlarida uz xayollari bilan qatnasha boshlaydilar.

Demak, estetik kechinmalar murakkab xodisa bo‘lib, hissiyotlar, xayol va fikrning faol ishlashini, o‘z fikr va hissiyotlarini ifodalashga, faoliyatga ehtiyoj turilishi kabi xususiyatlarni o‘z ichiga oladi.

ADABIYOTLAR:

1. Козлова С.А., Куликова Г.А. Дошкольная педагогика Москва «Академия» 2007 г.
2. Давидчук А.Н. Обучение и игра методическое пособие Москва «Мозаика – Синтез» 2004 г.
3. Усова А.П. Обучение в детском саду Москва «Просвещение» 1981 г.
4. Образовательная работа в детском саду по программе «Развитие» под редакцией О.М. Дьяченко, В.В. Холмовской. Москва. «Новая школа» 1996 г.

5. O.Yusupov, I.Mirzaeva, A.Mukhamedaminov, D.Shigabutdinova, S.Nazarov, U.Muradov, T.Toshpulatov, Sh.Fayziev, Sh.Fayziev. Phraseological Units with Colour Designation Component as a Means of Reflecting the Self-Consciousness of the English People. LINGUISTICA ANTVERPIENSIA, 2021. P. 719-731
6. Yusupov O.N. Cognitive semantics in context. Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe 7 (2), 84-87.
7. Ш.А.Содиқова. “Мактабгача педагогика”. “Тафаккур сарчашмалари”, Т.: 2013 й.
8. Н.М.Каюмова “Мактабгача педагогика”. “ТДПУ” нашриёти, Т.: 2013
9. Yusupov O.N. Subtleties Of Literary Translation. İlköğretim Online (IOO) - Elementary Education Online 4 (4), 1987-1991